

KONFERANS

Öğr. Gör.
Ayşe Zehra SAYIN
Necmettin Erbakan
Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
azsayin@konya.edu.tr

GÜNÜMÜZ HAT SANATI VE PROBLEMLERİ

GÜNÜMÜZ HAT SANATI VE PROBLEMLERİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından düzenlenen “Kültür ve Sanat Etkinlikleri” kapsamında 31 Ekim 2018 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Sayın Ali Rıza ÖZCAN’ın katılımıyla “Günümüz Hat Sanatı ve Problemleri” başlıklı bir konferans gerçekleştirilmiştir.

Konferansa, hat sanatının tarihi seyrini günümüze kadar özetleyerek başlayan Özcan, İslam yazısının tarihini Peygamber Efendimizin teşrifinden önce Arap asıllı oldukları kabul edilen Nabat kavmine dayandığını ifade etmiş ve şu bilgileri vermiştir: “*Nabat kavmi ticari bölgeler üzerinde yer alıyordu ve ticaretle meşgul olmaları sebebiyle yazıyı kullanma imkânları daha fazlaydı. Bundan dolayı Kuran-ı Kerim nâzil olmaya başladığında Peygamber Efendimiz yeni bir alfabe ihdas etmemiş ve o dönemde bölgede kullanılan yazı çeşidini tercih etmiştir.*

İslam yazısının temellenmesine sebep olan belgeler ise 271 tarihli Ümmü’l Cimâl kitabesi, 328 tarihli Nemara kitabesi, 512 tarihli Zebed kitabesi ve 518 tarihli Harran kitabesidir. Söz konusu kitabeler incelendiği zaman Hz. Peygamberin doğumundan önceki devire ait Arapça kitabelerdeki yazularla birbirine oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimizin komşu devlet reislerine yazdığı İslam’a davet mektubunda, bugün bile bize çağrışımlar yapan harflerin kullanıldığı tespit edilmiştir.”

Özcan, Peygamber Efendimizin vefatından sonra üçüncü Halife Hz. Osman döneminde vahiy kâtibi Zeyd başkanlığında bir heyetin bütün Mushaf sayfalarını bir araya getirdiğini ve herkesin üzerinde hem fikir olduğu nüshanın istinsah edilerek Müslüman coğrafyasına gönderilmiş olduğunu vurgulamıştır.

Nabatî yazı VI. yüzyılın sonlarında Orta Arabistan bölgesinde yayıldığı ve yerleşim yerlerine göre isimler aldığı altı çizilmiş, yazının

Mekke’de Mekki, Medine’de de Medeni adını aldığı belirtilmiş ve şu şekilde devam edilmiştir: “VII. yüzyılın ikinci yarısında ise yazı, dördüncü halife Ali’nin Kûfe’yi başkent yapmasından sonra burada büyük bir gelişme gösterdi ve bu şehre nispetle Kûfi adını aldı. Bu tarihten sonra Kûfi adı genel bir anlam kazanmış ve günümüze kadar terminolojik olarak bir yazı çeşidi olarak kabul edilmiştir”.

Kûfi yazı, İslamiyet’in yayılması ile beraber doğu, batı ve kuzeyde de kullanılmıştır. Yazının ilk önce doğuya gittiğini ve Meşrik kûfisi olarak da isimlendirildiğini belirten Özcan, bu yazı çeşidinde “vav, “mim” ve “ra” harfleri kuyruklarının aşağı doğru gittiğini ve bunun doğu kûfisine has özellikler olduğunu belirtmiştir: “Batı kûfisi, doğu kûfisinden farklı olarak daha geniş dairevi hareketler ve yumuşak çizgilerin hâkim olduğu, Mağrib kûfisi de denilen bir yazı çeşididir.”

Özcan, Kuran-ı Kerim’in tamamlanmasının ardından hattatlar tarafından yazının estetik boyutunun daha fazla ön plana çıkarılmaya çalışıldığını ve bu noktada hat tarihinde önemli isimlerin olduğunu ifade eder. “İlk olarak İbn Mukle (ö.940) yazının ana ölçülerini tespit eden bir sistem ortaya koydu. Bunlar; nokta, standart bir elif harfi ve daireden ibaretti. Nokta harflerin ölçüsünü, mesafesini; elif, dik harflerin boyutunu; daire de çanak şeklinde olan harflerin genişliğini göstermekte idi. Bunun neticesinde adına Aklâm-ı Sitte denen muhakkak, reyhân(î), sülüs, nesih, tevki ve rıkâ denen altı yazı ortaya çıktı. Bir yüzyıl sonra İbn Bevvâb adıyla tanınan Arap hattatın eliyle bu altı çeşit yazı daha da ileri gitti. Üçüncü önemli isim bazı kaynaklara göre Türk olduğu kabul edilen Yâkut-u Musta’simî (ö.1298) idi. Abbâsî halifesinin hattatı olduğu için Musta’simî lakabını alan Yâkut, bir rivayete göre kaleminin ucunu meyilli kesiyor ve devrine göre Aklam-ı sitte yazısını o derece güzel yazıyordu ki o tarihten sonra üslubu herkesçe benimsenerek takip ediliyordu. Bu yazılara ilave olarak Osmanlı ve İran sahasında ortaya çıkan yazılar da eklenerek İslam yazı sanatında kullanılan yazı çeşidi artmıştır”.

Doğu ve Batı’nın ardından hat sanatının Anadolu Selçuklu Devleti’nin hükümlerindeki topraklarda da geliştiğine değinen Özcan, günümüze ulaşmış taş ve mermer üzeri hat örneklerinin güvenilirliğini de vurgulamıştır.

Fatih Sultan Mehmet döneminde iki önemli hattatın ortaya çıktığını ifade eden Hocamız, bunların baba-oğul Yahya es-Sûfi ve Ali bin Yahya es-Sûfi olduğunu belirtmiştir. “Yahya es-Sûfi’nin yazıları Fatih Sultan Mehmet’in yaptırmış olduğu Fatih Camii’nin revaklı avlusunda iç ve dış pencere alınlıklarında celi sülüs yazı türünde bulunmaktadır. Fatih döneminde en önde gelen hattatlardan Ali bin Yahya es-Sûfi, tasarım ve denemeleriyle Osmanlı’nın kendine ait yeni arayışlarının dönüm noktasını oluşturmaktadır”. Bu iki önemli hattatın ardından ise bugün bütün hattatların yolundan yürüdüğü Şeyh Hamdullah hakkında bilgi verilir: “Amasya’da Şehzade olan II. Bayezid, bu vazifesi sırasında Şeyh Hamdullah’tan hat meşk etmiş, 1481’de Fatih Sultan Mehmet’in vefatı nedeniyle tahta oturunca da hocasını İstanbul’a davet ederek saray hattatlığı mevkiine yükseltmiştir. II. Bayezid’in, incelemek üzere kendisine verdiği yazı örneklerini tetkik eden Şeyh Hamdullah, Osmanlı Türk hat sanatının temellerini ihtiva eden yeni bir üsluba ulaşmıştır.”

Özcan, Şeyh Hamdullah’ın Aklamı Sitte dediğimiz altı çeşit yazıyı kâğıt üzerine meşk etmede ustalık gösterdiği ancak kalem kalınlığı büyük olan mimari üzerindeki celi yazılarda kâğıt üzerine uyguladıkları kadar başarılı olmadığını ve imzası olmadığı hâlde incelemeler neticesinde dört mimari yapıda yazısı olduğunu tahmin ettiğini belirtmiştir.

XVI. yüzyılda Şeyh Hamdullah ile birlikte başka bir yazı ustası Ahmet Şemseddin Karahisarî’dir. Özcan, Bugün İslam Eserleri Müzesindeki Karahisarî’ye ait olan bir murakka yazısının benzerinin Beyazıt Camii’ndeki minare kaidelerinde de bulunduğunu ve bu örneklerin Ahmet Şemseddin Karahisarî’ye ait olduğunu tespit etmiştir. Şeyh Hamdullah ekolünün günümüze kadar devam etmesine rağmen, Karahisarî ekolü kendisinden sonra birkaç öğrencisi tarafından sürdürüldüğünü, onların vefatından sonra da bu mektebin gelişmediğini belirtmiştir.

Konferansta, Celi yazının ustası olarak tanımladığı Mustafa Rakım’a da değinen Özcan, Mustafa Rakım’dan sonra 1912’de vefat eden aklam-ı sitte yazılarıyla beraber talik yazıyı da ustaca yazan Sami Efendi’ye kadar büyük ustaların da geldiğini ifade etmiştir. Sami Efendi’nin yazıyı resim bakışıyla ele aldığını, boşluk doluluk ve dengeye dikkat ettiğini ifade eden Özcan, bu durumu Mustafa Rakım’ın yazısıyla mukayese

ederek vurgulamıştır. Sami Efendi'den sonra pek çok kıymetli hattatın, hat sanatı alanında önemli çalışmalar yapmış, Cumhuriyetin ilanından sonra ise Necmettin Okyay ve Hamid Aytaç gibi hattatlar bu geleneksel sanat dalında eşsiz ürünler vermiştir.

Yazı başkentinin Bağdat'tan sonra Şey Hamdullah'la beraber İstanbul olduğunu ve İstanbul'un çeşmesinden camisine, mezar taşından mescidine kadar yazının en güzel örneklerinin bulunduğu altını çizen Özcan, günümüzde çoğu insanın bu değerlerin farkında olmadığını üzülenek belirtmiştir. Ayrıca günümüz hattatların son zamanlarda ne yazacaklarına karar veremedikleri için ya da talep gördüğü için “*sakin ol*”, “*keyfine bak geç bile kaldın*”, “*boşver*”, “*kendine gel*” gibi ibarelerin yazıldığına şahit olduğunu da yine üzülenek sözlerine eklemiştir. Söz konusu problemlerden dolayı Hocamız, cevap aranması gereken şu sorulara vurgu yapmıştır:

Bir hattat yazdığı ibareleri neye göre seçer?

Kafama esen her şeyi yazabilir miyim?

Bu sorulara verilecek cevaplar üzerinde iyi düşünülmesi gerektiğini belirterek hat sanatına dair dikkat edilmesi gereken durumu “*Hat sanatı soyut sanatın zirvesidir. Tabiatta karşılığı yoktur. Genel olarak baktığımızda yazı bize mesajı doğrudan vermektedir. Bu noktada hattın mesajı verilirken anlam hususuna dikkat edilmelidir*” şeklinde ifade etmiştir.

Konferansın son bölümünde süsleme tarihimizin önemli isimlerinden Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver ile anılarından da bahseden Özcan; Süheyl Hoca'dan edinmiş olduğu öneri, bilgi ve tecrübeleri paylaşarak sanatın derin ve zengin bir muhtevaya sahip olması gerektiğini, çalışarak sanatı daha da ileriye götürmenin önemini dinleyicilere aktarmış ve konferansına soru-cevap bölümüyle son vermiştir.

Resim 1. Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN Konferansı

Resim 2. Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza ÖZCAN Konferansı